

Helsingin Sanomain Säätiön kirjoituskilpailu Pöytäkirjojen ulkopuolelta IV

Jaakko Lyytinen

Mauno Koiviston viimeinen matka

Perjantai-iltana 12. toukokuuta vuonna 2017 uutinen levisi hetkessä läpi Suomen. Presidentti Mauno Koivisto on kuollut Meilahden sairaalassa Helsingissä kello 21.15. Koivisto oli 93-vuotias.

Viimeisen suomalaisen suurmiehen kuolema herätti hetkeksi eloon kansallisen yhtenäiskulttuurin, jonka oli väitetty jo kadonneen.

Suomalaiset jakoivat sosiaalisessa mediassa omia Manu-muistojaan. Joku oli lähettänyt lapsena presidentille kirjeen. Joku oli törmännyt häneen kadulla, toinen raitiovaunussa. Manu-tarinat olivat myönteisiä. Presidenttikautensa jälkeen Koivisto oli ehtinyt elää yli 23 vuotta kansalaisten keskuudessa emerituspresidenttinä, arvokkaana mutta kansanomaisena hahmona, kuin meidän kaikkien yhteisenä isoisänä.

Minäkin kerroin alakouluikäisille lapsilleni Manu-muistoni. Isäni oli ottanut minut mukaansa Koiviston kampanjatilaisuuteen tammikuussa 1982. Näin omin silmin Manu-hurmoksen. Olin silloin 8-vuotias.

Pari vuotta myöhemmin olimme kavereiden kanssa mehulla ja munkilla Töölön uimahallin kahviossa, kun havahduimme. Onko tuo Manu? Verkkareihin pukeutunut presidentti oli menossa pelaamaan lentopalloa.

Pari päivää myöhemmin Helsingin Sanomien päätoimittaja Antero Mukka ilmestyi aamulla työpisteelleni.

Olemme saaneet yhden paikan presidentti Koiviston siunaustilaisuuteen, hän kertoi. Haluaisitko mennä?

Tietenkin, vastasin miettimättä.

Toimituksessa alettiin hioa suunnitelmia. Operaatiosta tulisi mittava. Valtiollisia hautajaisia seurattaisiin hetki hetkeltä deskistä käsin. Toimittajia olisi raportoimassa hautajaissaattueen matkan varrelta. Tarkoitus oli jututtaa tavallisia kansalaisia, jotka olivat tulleet saattamaan presidenttiä.

Myös kuvaajia ripoteltaisiin hautajaissaattueen matkan varrelle: Yksi Tuomiokirkon portaille Unioninkadun puolelle. Toinen Suomen Pankin eteen, jossa saattue pysähtyisi. Kolmas Pohjoisesplanadille Presidentinlinnan eteen.

Konkarikuvaaja Jukka Gröndahl kuvaisi hautajaissaattuetta Kiasman eteen tuodun nosturin nokasta. Ja Juhani Niiranen tallentaisi herkimät hetket: Kun presidentti lasketaan hautaan. Kun rouva Tellervo Koivisto laskee kukkansa miehensä arkun päälle. Kuvavirtaa julkaistaisiin käytännössä reaaliajassa.

Entä oma roolini?

Presidentin hautajaisista oli päätetty tehdä peräti 15-sivuinen erikoisjulkaisu. Liitteeseen tulisi paljon valokuvia, mutta niiden lisäksi haluttaisiin yksi pitkä teksti. Jotain esseemäistä. Kertomus presidentin viimeisestä matkasta.

Sinä teet sen, päätoimittaja sanoi.

Epämääräinen toimeksianto on parhaimmillaan toimittajan unelma mutta pahimmillaan painajainen. Etenkin kiireessä tarkat toiveet ja tiukat raamit auttavat työtä. Mutta en murehtinut vielä sen enempää, sillä hautajaisiin oli toista viikkoa ja pöydälläni oli muita juttuja.

Hautajaisviikolla tyhjensin pikkuruisen työpöytäni Hesarin avokonttorissa.

Pöytä täyttyi Koivistosta. Luin juttuja ja muistokirjoituksia. Kaivoin HS:n arkistosta vanhoja haastatteluita. Tilasin HS:n kirjastosta pinon Koivistosta kirjoitettuja kirjoja ja hänen omia teoksiaan.

Aloin laatia tärkeistä ja kuvaavista yksityiskohdista, anekdooteista ja tarinansirpaleista koostuvaa aikajanaa Mauno Koiviston pitkän elämän avainhetkistä.

Yritin kiteyttää lukemaani ja laadin pohjamuistion hautajaistekstilleni, joka vielä etsi muotoaan alitajunnassani.

Kirjoitin muistiooni ajatuksen: Mauno Koiviston elämäntarina on kuin kiteytyä suomalaisesta sitkeydestä, lahjakkuudesta ja luokkanoususta.

Koivisto kasvoi köyhissä oloissa Turussa. Äiti kuoli aivoverenvuotoon, kun Mauno oli kymmenvuotias. Poika teki töitä auttaakseen yksinhuoltajaksi jäänyttä isäänsä Juhoa: leipomossa, kauppahallin juoksupoikana, auton apumiehenä. Sitten pommitehtaassa ja sahalla.

Mauno Koivisto oli kuin silta köyhästä ja sodan runtelemasta Suomesta kohti vaurastuvaa hyvinvointivaltiota.

Koivisto-kirjoista tajusin, miten vahvasti sota oli määrittänyt hänen nuoruusvuosiensa ja varhaista aikuisuuttaan. Tuntui hätkädyttävältä ajatella, että se kuusikymppinen valtiomies, jonka olin nähnyt pikkupoikana uimahallin kahviossa, oli viettänyt nuoruutensa avainvuodet rintamalla.

Syksyllä 1939 Koivisto täytti 16 vuotta ja talvisota syttyi. Hän tarjoutui vapaaehtoiseksi sammutustehtäviin.

Luin, kuinka nuori Mauno Koivisto oli sotavuosina turvannut uskoonsa. Kesällä 1944 elettiin jatkosodan kohtalonhetkiä ja Koivisto kirjoitti rintamalta isälleen Juholle: ”Minulla ei ole enää muuta kuin vaatteet ylläni, Raamattu ja muonaa repussa.”

Kun sain tarkemmat tiedot siunaustilaisuuden ohjelmasta, aloin etsiä yhtymäkohtia Koiviston elämäntarina.

Yksi soitettavista kappaleista olisi *Suomalainen rukous*, jonka oli kirjoittanut Uuno Kailas. Taneli Kuusisto oli säveltänyt runon vuonna 1939. Sinä vuonna syttyi talvisota. Kun tieto rauhasta tavoitti suomalaiset 13. maaliskuuta 1940, *Suomalainen rukous* soi radiossa. Myöhemmin siitä tuli virsi 584.

Pari päivää ennen hautajaisia ajoin hautajaissaattueen reittiä pyörällä. Kävin Tuomiokirkossa Unioninkadun puoleisilla ovilla. Presidentin arkku kannettaisiin siitä ovesta.

Ovea vartioivat kolmen apostolin, Tuomaan, Pietarin ja Simon Kiivailijan, sinkkipatsaat. Kaivoin tietoja patsaista. Kirjoitin muistikirjaani: Simon Kiivailijan patsas pitelee käsissään sahaa. Hän oli puunhakkaajien, nahkurien ja kutojien suojeluspyhimys. Halusin luoda tekstiin yhteyttä symbolisen ja konkreettisen tason välillä, mutta olisiko liian omituista kertoa apostolien patsaista hautajaistekstissä?

Olihan Mauno Koivistokin ollut nuorena timpuri, kirvesmies, joka kirjoitti Puumies-nimimerkillä pakinoita.

Pyöräilin Hietaniemen hautausmaalle. Se olisi hautajaissaattueen määränpää. Sinne meitä toimittajia ei päästettäisi hautajaispäivänä. Sitä paitsi hautaanlaskun aikana minun pitäisi olla kirjoittamassa näppäimistö sauhuten tekstiäni.

Presidentti Koiviston hautapaikka oli korttelissa numero 25. Kortteli oli hautausmaan kappelin vieressä. Korttelia vartioi komea veistos, jossa mieshahmo seisoo paaden päällä kädet puuskassa. Kenenkäs veistos tämä onkaan? Löysin tiedon verkosta. Patsaan oli veistänyt Emil Wikström. Ja veistoksen nimi? *Mies hiljentyneenä ikuisuuden edessä*. Tieto tuntui tärkeältä. Kirjasin sen muistioon.

Korttelia kutsuttiin ”sotasyllisten alueeksi”. Koiviston hautapaikka oli korttelin juhlan. Ehkä se oli juuri oikein. Koivisto oli ainoa Suomen presidentti, joka oli palvellut rintamalla rivimiehenä. Mannerheim oli toki sodassa, mutta kovin toisenlaisissa tehtävissä kuin Koivisto.

Koivistolle oli kaivettu hauta Risto Rytin ja Urho Kekkosen hautojen väliin. Lähellä olivat Koiviston tärkeiden työtoverien, entisten pääministerien Kalevi Sorsan ja Harri Holkerin haudat.

Hautojen keskellä ajatus alkoi kirkastua. Yrittäisin kirjoittaa eräänlaisen esseen ja reportaasin välimuodon, jossa kuvataan rinnakkain hautajaisia ja samalla Mauno Koiviston koko elämää.

Ajatus tuntui vähän liian kunnianhimoiselta. Mutta samalla se tuntui oikealta ratkaisulta. Ihmiset katsovat hautajaiset televisiosta. Miksi he lukisivat samat asiat selostettuna lehdestä? Pitää antaa muutakin. Tulkinta presidentin elämästä ja kuolemasta.

Otin haudoista kuvia kännykälläni ja kirjasin vihkooni juhlan virkkeen: Tämä kortteli on suomalaisten suurmiesten pyhäkkö. Kuin pienen pohjoisen tasavallan Pantheon.

Presidentti Mauno Koiviston hautajaiset pidettiin helatorstaina 25. toukokuuta.

Olin valmistautunut, mutta samalla vähän kauhuissani. Siunaustilaisuuden jälkeen minulla olisi korkeintaan neljä tuntia aikaa kirjoittaa teksti valmiiksi.

Pohjamuistiosta olisi apua, mutta tunsin puutteeni. Vaikka olin työskennellyt sanomalehdessä kymmenen vuotta, en ollut mikään uutistykki, vaan hitaampien ja

pitempien juttujen tekijä. Lajille ei ollut yrityksistä huolimatta vakiintunut suomenkielistä nimeä, joten puhuimme ”featurejournalismista”.

Nyt ei olisi aikaa mutustella. Pitäisi tehdä heti valmista.

Kello 10.30 hain Sanomatalon autohallista toimituksen mustan Jopo-pyörän. Taitoin housunpuntit sukkiin sisään ja lähdin polkemaan kohti Tuomiokirkkoa.

Kuvaajien ja toimittajien piti saapua Tuomiokirkon kryptaan klo 10.45 mennessä, josta meidät ohjattiin kirkkoon ennen varsinaisia kutsuvieraita.

Paikan siunaustilaisuudesta oli saanut 16 tiedotusvälinettä. Listalla olivat Suomen päämedioiden lisäksi esimerkiksi demarien omat lehdet eli Arbetarbladet ja Demokraatti. Hieman yllättäen kirkon penkissä olivat myös Hymyn ja Seiskan toimittajat. Kansainvälisyyttä edustivat Sveriges Radio ja kiinalainen Xinhua newsagency.

Laskelmoin, että käytävältä näkee parhaiten, joten annoin kohteliaasti muiden mennä edeltäni toimittajariville. Istahdin käytävän viereen, mutta sitten paikalle tuli vielä yksi toimittaja, jolla oli selvästi sama suunnitelma. Hän oli Ilta-Sanomien Rita Tainola, Suomen tunnetuin seurapiiritoimittaja.

Tainola tuntui mittailevan minua katsellaan. Aistin sanattoman kysymyksen: mikäs jolppi se sinä olet?

Kun kutsuvieraat saapuivat, kirjasimme kynät sauhuten vieraiden nimiä. Itse en kehdannut ottaa puhelintani esiin, mutta Tainola taisi lähetellä nimiä tekstiviestitse toimitukseensa.

Yhtäkkiä hän kysäisi: Kukas toi on?

Jakob Söderman, vastasin.

Olin läpäissyt pääsykokeen. Sen jälkeen Rita alkoi kysellä muistakin. Teimme lennosta eräänlaisen yya-sopimuksen ja aloimme supattaa toisillemme tunnistamiamme vieraita. Tainola myös tervehti useita tulijoita. Vakavina käytävää astelleet vieraat tyytyivät nyökkäämään hänelle. Vain Riitta ja Topi Uosukainen pysähtyivät hetkeksi juttelemaan. Sitten kirkkoon asteli pitkä kalju mies.

Sehän on Lauri!

Läheinen työkaverini, Kuukausiliitteen vetäjä Lauri Malkavaara ei tullut kirkkoon toimittajana, vaan Koiviston perheen vieraana.

Se johtui jutusta, jonka Lauri teki vuonna 2000. Lauri oli pestautunut Koivistojen rengiksi Tähtelään ja tehnyt siitä pitkän artikkelin Kuukausiliitteeseen. Jutusta oli tullut jonkinlainen klassikko, jota muisteltiin myöhemmin.

Koivistot olivat ilmeisesti mielistyneet renkiinsä niin syvästi, että olivat kutsuneet hänet Maunun hautajaisiin.

Kello 12.59 kirjoitin vihkooni: Viimeisenä kirkkoon tulevat tasavallan presidentti Sauli Niinistö ja rouva Jenni Haukio. Kirkko on aivan täynnä.

Sitten se alkoi. Painava ja tiheä seremonia, jossa muisteltiin yhtä aikaa Suomen historian merkkihenkilöä ja surtiin läheistä ihmistä.

Urkuri Seppo Murto aloitti Sibeliuksen Surusoiton. Sibelius oli säveltänyt kappaleen ystävänsä Akseli Gallen-Kallelan hautajaisiin vuonna 1931.

Arkku lepäsi alttarin edessä. Sen päälle oli aseteltu valtiolippu, jossa oli ristin keskellä Suomen leijonavaakuna. Arkun eteen oli asetettu presidentin kunniamerkit.

Kirjoitin vimmaisesti muistiinpanoja. Yritin havainnoida sellaisia asioita, joita televisiolähetys ei tavoita. Miltä viidensadan ihmisen liikutus tuntuu ja kuulostaa? Sibeliuksen Surusoiton jälkeen Tuomiokirkon parvelta alkoi kuulua heleitä ääniä.

Ja sitten se soi: *Suomalainen rukous*, virsi 584. Virren lauloi kirkon oma poikakuoro Cantores Minores. Siunaa ja varjele meitä, korkein, kädellä.

Tuntui vaikealta kirjoittaa muistiinpanoja. Voimakas liikutus ravisti koko kehoani. Helsingin emerituspiispa Eero Huovinen siunasi presidentin.

”Olemme tässä kirkossa koolla yhdessä koko Suomen kansan kanssa”, Huovinen sanoi. Siltä se tuntui. Kirkossa oli viisisataa kutsuvierasta, mutta kirkon ulkopuolella kenties kymmeniätuhansia kansalaisia, jotka olivat saattamaan presidenttiään.

Televisiosta ja tietokoneidensa ruudulta hautajaisia seurasivat lukemattomat suomalaiset joka puolella maata.

Piispa Huovinen puhui Koiviston suurista käsistä. Ne olivat timpurin kädet, joista tuli vaikuttajan ja tohtorin kädet. Ne olivat rauhan kädet, Huovinen sanoi ja kertoi tarinan: Vielä tämän vuoden puolella joukko Koiviston vanhoja lentopallotovereita oli käynyt tapaamassa pelikaveriaan. Koivisto oli muistellut sodanaikaista tapausta, jossa hänen tehtäväkseen oli annettu kahden vangin saattaminen. Vastaan tulleet suomalaiset sotilaat olivat alkaneet kolhia vankeja, jolloin Koivisto oli suuttunut ja sanonut: ”Älkää koskeko näihin miehiin, he ovat minun vankejeni, he ovat minun veljiäni.”

Huovinen pyyhki alttarilla kyyneleitään. Hän puhui presidentistä ystäväenä, isänä, puolisona.

Hän puhui rakkaudesta, Manusta ja Tellervosta: ”Heidän liittonsa on voinut olla esikuvana monelle suomalaiselle avioliitolle. Rakkaus oli arkista ja arvostavaa, huumorin sävyttämää, eleetöntä.”

Yritin kirjoittaa joka sanan vihkooni. Hautajaispuheet oli lähetetty meille toimittajille etukäteen sähköpostilla, mutta en tiennyt, pysyykö piispa käsikirjoituksessaan.

Kun piispa oli siunannut presidentin, baritoni Jorma Hynninen lauloi yhdessä Cantores Minores -kuoron kanssa Veteraanin iltahuudon.

Sitten puhui tasavallan presidentti Sauli Niinistö.

Lopulta presidentin arkku kannettiin ulos. Arkkua kantoivat kenraalit ja amiraalit.

Kaartin soittokunta aloitti Narvan marssin. Se kuullaan aina suurmiesten hautajaisissa.

Patarummun dramaattiset iskut kajahtivat. Ne olivat kuin kansakunnan sydämenlyöntejä. Tum. Tum. Tum.

Kirkonkellot alkoivat soida kaikkialla kaupungissa. Ne soivat luterilaisissa, katolisissa ja ortodoksisissa kirkoissa koko surusaaton ajan.

Arkku nostettiin autoon. Surusaatto lähti liikkeelle. Edessä kulkivat ratsupoliisit.

Minä säntäsin Jopon luo, sulloin lahkeet sukkiin ja lähdin polkemaan kohti Sanomataloa.

Teksti piti saada valmiiksi kuuteen mennessä.

Istuin koneeni ääreen ja aloin kirjoittaa.

Kun kello on 12.59, viimeiset hautajaisvieraat astelevat Helsingin Tuomiokirkkoon: he ovat tasavallan presidentti Sauli Niinistö ja rouva Jenni Haukio. Kirkko on aivan täynnä.

Kuulin tervehdyksen. Moi Jaakko!

Se oli Lauri Malkavaara. Laurilla oli vapaapäivä, olihan helatorstai. Mutta hän oli päättänyt tulla suoraan kirkosta toimitukseen. Lauri tiesi tehtäväni. Hän oli ehkä utelias: miten Jaakko selviytyy?

Mutta hän halusi myös auttaa. Emme olleet sopineet mitään etukäteen, mutta nyt Lauri tarjoutui: voin editoida tekstiäsi, jos haluat.

Se oli kuin pelastusrenkas, johon tarrauduin kaksin käsin.

Mutta ensin piti sopia metodi. Meillä oli niin kova kiire, ettemme voineet edetä tavalliseen tapaan, jolloin olisin tehnyt tekstin valmiiksi ja Lauri olisi sitten editoinut kuntoon.

Oli keksittävä toinen keino.

Entä jos kirjoitat tekstiä pätkissä ja lähetät pätkät sitä mukaan minulle, kun ne ovat valmiita? Lauri ehdotti.

Ajatus oli poikkeuksellinen, mutta se tuntui nerokkaalta.

Kävimme työhön.

Tutkin kirkossa tekemiäni muistiinpanoja ja kaivoin taustatietoja muistiostani. Kuka istui missäkin? Huutelin sermin yli Laurille, joka kertoi omia havaintojaan.

Meillä molemmilla oli ruuduillamme auki suora Ylen lähetys hautajaissaattueesta. Yritin samalla tehdä saattueen matkasta muistiinpanoja.

Nyt he ovat Suomen Pankin luona. Ja nyt Presidentinlinnan edessä.

Mutta teksti oli vasta alussa ja tarkistettavien yksityiskohtien määrä tuntui kauhistuttavalta. Millaiset kukat Tellervolla oli? huusin Laurille.

Kimppu punaisia ruusuja, hän vastasi.

Kirjoitin tekstiin:

Tellervo Koiviston kimpussa on punaisia ruusuja. Hän seisoo arkun äärellä hiljaa. Näky on hätkähdyttävä. Niin tottuneita olemme siihen, että heitä on aina kaksi, Mauno ja Tellervo.

Lähetin pätkän Laurille. Tää on hyvä, hän sanoi. Muokkaan vähän kieltä.

Anna mennä, vastasin.

Olin varautunut ja ottanut eväsleipiä ja banaanin. Söin kirjoittaessani ja join lisää kahvia.

Olimme luoneet spontaanisti kokoonpanolinjan, jossa pitkä teksti valmistui virke kerrallaan, syvässä yhteistyössä Suomen kenties parhaan editorin kanssa.

Kirjoittajan vastuu oli minulla, mutta Koiviston vielä henkilökohtaisesti tunteneen Laurin tuki oli korvaamaton. Hän sanoi suoraan, jos kielikuva tökkäisi korvaan. Hän tarkisti tietoja ja muokkasi tekstiä. Hän teki ehdotuksia lennosta.

Ja samalla Lauri muokkasi pitkää tekstiäni painokuntoon taittajia ja digideskiä varten. Ennen kaikkea Lauri valoi minuun uskoa. Tämä ratkaisu on oikea. Hautajaiskuvauksen kanssa limittäin kulkeva kertomus ja tulkinta Koiviston elämästä ja merkityksestä.

Kun kello lähestyi kuutta Helsingin Sanomien ulkoasusta vastannut toimituspäällikkö Ari Kinnari ilmaantui featuretoimitukseen.

Alkaako olla valmista? Ari kysyi.

Tekstiä oli koossa noin 20 000 merkkiä.

Mahtuuko se sivuille? kysyin hädissäni.

Mahtuu, Ari lupasi. Sivuja tulee 15.

Saatte tekstin vartin päästä, lupasimme Laurin kanssa.

Luimme molemmat kaiken vielä kertaalleen läpi. Korjasimme yksittäisiä sanoja.

Tarkistin jonkin vuosiluvun.

Luin viimeiset rivit vielä kerran.

Tiesin, että loppu on tärkein. Teksti joko sammuu tai jää soimaan lukijan mielessä.

Onko liian pateettista? kysyin Laurilta.

Ei, mutta lisätään jokin arkinen yksityiskohta, hän ehdotti. Voisiko se olla vaikka Länsiväylän humina, joka kuuluu tuolla tv-lähetyksessä?

Se on täydellinen, sanoin ja kirjoitin viimeiset rivit uusiksi:

Eteen vie, kuuluu komento taustalta.

Sitten adjutantit alkavat hitaasti laskea arkkua hautaan.

Porilaisten marssi soi. Kadetit tekevät kunniaa. Linnut visertävät ja Länsiväylä humisee taustalla.

Sotilaat poistuvat haudalta. Tellervo Koivisto pitää vasemmassa kädessään punaista ruusua. Hänessä vasemmassa nimettömässään on yhä vihkisormus.

Tellervo astuu miehensä ja Assi isänsä haudalle.

Tellervo heittää hautaan ruusun.

Ylioppilaskunnan Laulajat esittää laulun Oi, kallis Suomenmaa.

Oi, Suomi synnyinmaa / suo helmahas' sun poikasi onnellisna nukahtaa.

Presidentti Mauno Henrik Koivisto on saatettu viimeiseen lepoon.